

Nr indeksu 363103

PL ISSN 0023-5903

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII

KWARTALNIK HISTORYCZNY

Rocznik C

Nr 4

WARSZAWA 1993

<http://rcin.org.pl>

INFORMACJA DLA AUTORÓW „KWARTALNIKA HISTORYCZNEGO”

Trudna sytuacja finansowa „Kwartalnika Historycznego” (brak funduszy na przepisywanie tekstów autorskich) zmusza nas do wprowadzenia ścisłych rygorów, dotyczących formy tekstów nadsyłanych do druku w naszym piśmie.

1. Wszystkie teksty muszą być składane w dwóch egzemplarzach, przepisanych według obowiązujących norm wydawniczych: na stronie 30 wierszy po około 60 znaków, z marginesem z lewej strony, szerokości 4—5 cm. Poprawki i uzupełnienia w tekście muszą być ograniczone do minimum i nie mogą przekraczać trzech na jednej stronie; nie stosujemy żadnych podkreśleń.

2. Układ pierwszej strony artykułu i artykułu recenzyjnego (tj. obszerniejszej, polemicznej recenzji) musi wyglądać następująco: z lewej strony u góry imię i nazwisko Autora i pod nim w nawiasie miasto, w którym pracuje; poniżej tytuł na środku strony (na osi). Wszystkie te elementy należy pisać pismem tekstowym, nie zaś samymi wielkimi literami.

3. W recenzji ponad tekstem należy umieścić kolejno: imię (w formie rozwiniętej) i nazwisko autora recenzowanej pracy, jej tytuł i ewentualnie podtytuł (według strony tytułowej); jeśli recenzja dotyczy pracy zbiorowej, wówczas po tytule należy podać imię i nazwisko redaktora; następnie — w przypadku pracy wielotomowej — liczbę tomów lub części (np. t. 1—2) cyframi arabskimi i dalej: miejsce i rok wydania, liczbę stron, na ostatnim miejscu nazwę wydawcy. Imię i nazwisko Autora recenzji oraz miasto, w którym pracuje — na końcu tekstu z prawej strony

4. Teksty do działu „Kronika” zawierają tytuł (na osi); podpis Autora jak w recenzji.

5. Wspomnienia pośmiertne: w tytule imię i nazwisko osoby, której tekst dotyczy, pod nim w nawiasach dokładne daty życia; podpis Autora jak w recenzji.

6. Przypisy następują w maszynopisie po tekście zasadniczym, od nowej strony. Numery przypisów należy umieszczać we frakcji górnej, bez nawiasów lub kropek, w wierszu z wcięciem akapitowym. Odnośniki do przypisów w tekście są umieszczane przed kropką kończącą zdanie (z wyjątkiem, gdy kończy je skrót: w. — wiek lub r. — rok) albo przed przecinkiem wewnątrz zdania (z wyjątkiem, gdy muszą być umieszczone między słowami, których nie oddziela przecinek).

7. W tekstach zasadniczych stosujemy ogólnie przyjęte skróty (np., itp., m. in., etc. oraz inne podobne), a także z reguły: r. (rok) i w. (wiek), inne zaś w miarę potrzeby. Nazwy miesięcy podajemy cyfrą rzymską wówczas gdy występują wraz z dniem i rokiem (bez oddzielających je kropek), w innych przypadkach w ich brzmieniu słownym (16 V 1935 r.; 16 maja; w maju 1935 r.).

8. W przypisach stosujemy skróty jak w punkcie 7. oraz te, które znajdują się w zamieszczonym poniżej wykazie; dopuszczalne są także inne skróty, przyjęte w historycznych opracowaniach specjalistycznych, jednak z wyjaśnieniem ich znaczenia przy pierwszym przypadku zastosowania. Tytuły czasopism i serii wydawniczych piszemy w cudzysłowie; po tytule publikacji zamieszczonej w opracowaniu zbiorowym piszemy po przecinku — w: (bez nawiasów prostokątnych). Tomy, roczniki, zeszyty, numery i części periodyków i innych publikacji podajemy cyframi arabskimi.

9. Wszystkie nadesłane do redakcji teksty, odbiegające swoją zewnętrzną formą od powyższych zasad, będą zwracane Autorom do właściwego przygotowania i ponownego przepisania.

**POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII**

KWARTALNIK HISTORYCZNY

Założony przez Xawerego Liskego
w 1887 roku

**ROCZNIK C
1993**

4

„Numer jubileuszowy”

WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN

WARSZAWA 1993

KOMITET REDAKCYJNY

Jacek Banaszkiewicz (zastępca redaktora), Marian Biskup, Andrzej Brożek, Adam Galos, Antoni Gąsiorowski, Aleksander Gieysztor, Jerzy Jedlicki, Marcin Kamler (sekretarz), Czesław Madajczyk, Jerzy Michalski (redaktor), Jan Molenda (zastępca redaktora), Edward Potkowski, Henryk Samsonowicz, Monika Senkowska-Gluck, Andrzej Skrzypek, Jacek Staszewski, Stanisław Trawkowski, Roman Wapiński, Marian Wojciechowski, Andrzej Wyczański, Jerzy Wyrozumski, Zygmunt Zieliński

ADRES REDAKCJI

Instytut Historii PAN
00-272 Warszawa, Rynek Starego Miasta 29/31, tel. 31-02-61

WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN — WARSZAWA, MIODOWA 10

Ark. wyd. 26,5; Ark. druk. 18,25. Papier offsetowy kl. III 70 g. 70/100.
Druk ukończono w kwietniu 1994 r.

Skład: Centrum — Warszawa, ul. Husarii 12.
Druk i oprawa: Zakład poligraficzny Warszawa ul. Moszczenicka 2

OD REDAKCJI

W stulecie „Kwartalnika Historycznego” został opracowany specjalny numer tego pisma, dający przegląd historiografii polskiej od 1937 r., to jest od analogicznego przeglądu opracowanego w owym roku z okazji pięćdziesięciolecia „Kwartalnika”. Obecnie ukazuje się setny rocznik naszego najstarszego czasopisma historycznego. Redakcja postanowiła upamiętnić to również wydaniem specjalnego numeru. Zwróciliśmy się do 48 historyków polskich z propozycją nadesłania artykułów, których treść pozostawiliśmy uznaniu autorów. Wynikiem naszej inicjatywy jest niniejszy specjalny numer, zawierający wszystkie otrzymane prace.

SPIS TREŚCI

Od Redakcji	3
Jerzy S t r z e l c z y k, Drogi i bezdroża wiedzy o świecie w Europie wczesnośrednio- wiecznej. Aethicus z Istrii i jego <i>Kosmografia</i>	5
Gerard L a b u d a, Tworzenie się państw narodowych w Europie średniowiecznej	27
Lech L e c i e j e w i c z, Normanowie nad Odrą i Wisłą w IX – XI wieku.	49
Jerzy W y r o z u m s k i, O potrzebie badania najstarszych patrocinów.....	63
Stanisław B y l i n a, Słowiański świat zmarłych u schyłku pogaństwa. Wyobrażenia przestrzenne	73
Henryk S a m s o n o w i c z, Miejsce Polski w Europie na przełomie XIII i XIV wieku	89
Marian B i s k u p, O początkach reformacji luterńskiej w Prusach Królewskich	101
Maria B o g u c k a, Jedność chrześcijańskiej Europy? Kilka uwag do mitu przedmu- rza chrześcijaństwa	113
Antoni M ą c z a k, Jedyna i nieporównywalna? Kwestia odrębności Rzeczypospolitej w Europie XVI – XVII wieku	121
Ryszard K i e r s n o w s k i, Supplementa ursina. Jeszcze o legendach, łowach i nie- dźwiedziach	137
Jacek S t a s z e w s k i, Autoportret następcy tronu	151
Lech T r z e c i a k o w s k i, Społeczeństwo polskie w oczach Otto von Bismarcka ..	165
Adam G a ł o s, Do genezy ustawy językowej z 1908 roku /1897 – 1902/	181
Roman W a p i ń s k i, Kształtowanie się wyobrażeń o ziemiach wschodnich Rzeczy- pospolitej w latach 1921 – 1939	195
Zygmunt Z i e l i ń s k i, Polityczny wymiar duszpasterstwa katolików niemieckich w Drugiej Rzeczypospolitej	211
Zbigniew L a n d a u, Sektor państwowy w bankowości Drugiej Rzeczypospolitej	225
Henryk B a t o w s k i, Powody rozpadu Jugosławii	237
Janusz T a z b i r, Najnowsze spory o polskie przedmurze: 1939 – 1992	251
Andrzej W y c z a ń s k i, Odnowienie stosunków naukowych z Francją w 1956 roku	265
Jerzy K ł o c z o w s k i, Historia społeczno-religijna	269
Jerzy T o p o l s k i, Historia czy literatura? Kontrowersje wokół statusu nauki historycznej	283

CONTENTS

Editor's Note	3
Jerzy Strzelczyk, Real and False Knowledge about the World in Early Medieval Europe. Aethicus of Istria and his <i>Cosmography</i>	5
Gerard Labuda, The Emerging of National States in Medieval Europe	27
Lech Leciejewicz, The Normans on the Oder and the Vistula in the 9th – 11 th Centuries	49
Jerzy Wyrozumski, The Need of Research into the Oldest Patrocinia	63
Stanisław Bylina, The Slav World of the Dead at the End of Paganism. Spatial Imagination	73
Henryk Samsonowicz, Poland's Place in Europe at the Turn of the 13th Century	89
Marian Biskup, The Beginnings of the Lutheran Reformation in Royal Prussia ...	101
Maria Bogucka, The Unity of Christian Europe? Some Remarks on „the Bulwark of Christianity” Myth	113
Antoni Mączak, Unique and Incomparable? The Distinctness of the Polish Commonwealth in 16th–17th Century Europe	121
Ryszard Kiersnowski, Supplementa ursina. More about Legends, Huntings and Bear Leaders	137
Jacek Staszewski, Self-portrait of an Heir to the Throne	151
Lech Trzeciakowski, Polish Society in the Eyes of Otto von Bismarck	165
Adam Galos, The Genesis of the Language Act of 1908 (1897–1902).....	181
Roman Wapiński, Ideas about the Second Republic's Eastern Territories in 1921–1939	195
Zygmunt Zieliński, The Political Aspect of German Catholics' Pastoral Work in the Second Republic	211
Zbigniew Landau, The State Sector in the Banking System of the Second Republic	225
Henryk Batowski, The Reasons for the Breakup of Yougoslavia	237
Janusz Tazbir, The Latest Disputes about Poland as the Bulwark of Christianity: 1939–1992	251
Andrzej Wycząński, The Revival of Scientific Ties with France in 1956	265
Jerzy Kłoczowski, The Social–Religious History	269
Jerzy Topolski, History or Literature? The Controversy about the State of Historical Sciences	283

**Wydawnictwo Naukowe PWN
poleca**

Daniel Grinberg

**RUCH
ANARCHI-
STYCZNY**

W EUROPIE ZACHODNIEJ

1870-1914

Ruch anarchistyczny w Europie Zachodniej 1870–1914 jest pierwszą w Polsce monografią ujmującą anarchizm jako ideologię i praktykę społeczną w szczytowym okresie jego rozwoju. Oparta na szerokiej podstawie źródłowej książka Daniela Grinberga, specjalizującego się w dziejach powszechnych dziewiętnastego wieku, ukazuje anarchizm od strony na ogół nie znanej. Zwraca uwagę na jego kreatywność i oryginalność, na próby stworzenia alternatywnej rzeczywistości odrzucającej polityczno-ekonomiczne realia epoki, nie pomija też ciemnych stron ruchu. Integralną częścią książki jest analiza poglądów najwybitniejszych myślicieli anarchistycznych, od Williama Godwina po Piotra Kropotkina.

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	— Archiwum Akt Nowych
AGAD	— Archiwum Główne Akt Dawnych
Bibl. Czart.	— Biblioteka i Archiwum Czartoryskich w Krakowie
Bibl. Kórn.	— Biblioteka Kórnicka PAN
Bibl. Nar.	— Biblioteka Narodowa w Warszawie
Bibl. Ossol.	— Biblioteka Zakładu Narodowego im. Osolińskich we Wrocławiu
Bibl. Racz.	— Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczyńskiego w Poznaniu
CAW	— Centralne Archiwum Wojskowe
cz.	— część
„Czasop. Prawno-Hist.”	— „Czasopismo Prawno-Historyczne”
ibid.	— ibidem
„Kwart. Hist.”	— „Kwartalnik Historyczny”
„Kwart. HKM”	— „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”
MGH SS	— <i>Monumenta Germaniae Historica Scriptores</i>
MGH Script. rer. Ger.	— <i>Monumenta Germaniae Historica Scriptores rerum Germanicarum</i>
MPH	— <i>Monumenta Poloniae Historica</i>
n.	— i następna (s. 53 n.)
nn.	— i następne (s. 53 nn.)
nr	— numer
op. cit.	— opus citatum
por.	— porównaj
przyp.	— przypis
„Przegl. Hist.”	— „Przegląd Historyczny”
PSB	— <i>Polski słownik biograficzny</i>
RAU	— Rozprawy Akademii Umiejętności
RDSG	— „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”
red.	— redaktor, redakcja
rkp.	— rękopis
RPAU	— Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności
SPPP	— <i>Starodawne Prawa Polskiego Pomniki</i>
SSS	— <i>Słownik starożytności słowiańskich</i>
„St. Źródł.”	— „Studia Źródłoznawcze”
sygn.	— sygnatura
t.	— tom
VL	— <i>Volumina Legum</i>
WAP	— Wojewódzkie Archiwum Państwowe
wyd.	— wydanie, wydawca
z.	— zeszyt
zob.	— zobacz

Cena zł 24 000,—

WARUNKI PRENUMERATY

Wpłaty na prenumeratę przyjmują się na okresy kwartalne:

na teren kraju — jednostki kolportażowe „RUCH” S.A. i urzędy pocztowe oddawcze, właściwe dla miejsca zamieszkania lub siedziby prenumeratora, oraz doręczyciele w miejscowościach, gdzie dostęp do urzędu jest utrudniony,
— od osób lub instytucji, zamieszkających lub mieszkających się w miejscowościach, w których nie ma jednostek kolportażowych „RUCH”, wpłaty należy wносить do „RUCHU” S.A. Oddział Warszawa, 00-958 Warszawa, ul. Towarowa 28. Konto: PBK XIII Oddział Warszawa nr 370044-1195-139-11. „RUCH” S.A. zapewnia dostawę pod wskazanym adresem pocztą zwykłą w ramach opłaconej prenumeraty.

— na zagranicę — „RUCH” S.A. Oddział Warszawa, 00-958 Warszawa, ul. Towarowa 28. Konto: PBK XIII Oddział Warszawa nr 370044-1195-139-11. Dostawa odbywa się pocztą zwykłą w ramach opłaconej prenumeraty, z wyjątkiem zlecenia dostawy pocztą lotniczą, której koszt w pełni pokrywa zleceniodawca.

Prenumerata ze zleceniem dostawy za granicę jest o 100% wyższa od krajowej.

Dostawa zamówionej prasy następuje:

— przez jednostki kolportażowe „RUCH” S.A. — w sposób uzgodniony z zamawiającym,
— prenumerata pocztowa — pod wskazanym adresem, w ramach opłaconej prenumeraty.

Terminy przyjmowania przez „RUCH” S.A. wpłat na prenumeratę krajową i zagraniczną oraz przez Poczta Polska (tylko prenumerata krajowa):

„RUCH” S.A.	Poczta Polska
— do 20 XI na I kw. roku następnego	— do 25 XI na I kw. roku następnego
— do 20 II na II kw.	— do 25 II na II kw.
— do 20 V na III kw.	— do 25 V na III kw.
— do 20 VIII na IV kw.	— do 25 VIII na IV kw.

Bieżące numery można nabyć w Księgarni Wydawnictwa Naukowego PWN, ul. Miodowa 10, 00-251 Warszawa. Również można je nabyć, a także zamówić (przesyłka za zaliczeniem pocztowym) we Wzorcowni Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, Pałac Kultury i Nauki, 00-901 Warszawa.

Subscription orders for 1994 available through the local press distributors or through the Foreign Trade Enterprise ARS POLONA, 00-068 Warszawa, Krakowskie Przedmieście 7, Poland or directly through
Polish Scientific Publishers PWN Ltd.
00-251 Warszawa, Poland
Miodowa 10 Str.
fax (48) (22) 26 09 50